

ИВАН ВАЗОВ - „ЕДНА БЪЛГАРКА”

ЕТО ТОВА Е БЪЛГАРИНЪТ, ТОВА Е БЪЛГАРКАТА

Иван Вазов е живял винаги с тревогите на своя народ, затова и творчеството му е „жив отклик на духа народни”. Според народния поет, най-важното за един творец е: „Да бъде син на своя народ и на своето време.” Това свое твърдение за ролята на писателя патриархът на българската литература доказва на дело във всичките си творби. За него литературата трябва да служи на народа, да му показва доброто и лошото.

В разказа „Една българка”, както и в много други свои разкази, патриотът Вазов откликва по своеобразен начин на действителността. Тъй като в следосвобожденската епоха писателят вижда само „уродливи явления”, той обръща поглед към историческото минало от времето на националноосвободителното движение. Чрез разказа „Една българка” той припомня позабравени идеали, утвърждава ценности, в които вярва. В тази творба авторовият идеал намира ярък израз чрез образа на главната героиня - баба Илийца. У нея виждаме истинска човечност, нравствено величие, скромен патриотизъм. В същото време откриваме и най-искрени чувства - любов към отечеството и хората, съчувствие към страдащите, вяра в човека, които извайват пред нас един образ - нравствено силен и духовно извисен, който не вижда в себе си героя, но фактически носи истински героичното. Това е образът на баба Илийца - жената от народа, за която с пълно право можем да кажем: „Ето това е българинът, това е българката!”

Срещата на читателя с Вазовата героиня е причина за дълбоки вълнения, предизвикани от достойнствата на старата жена. Целият ход на повествованието открива възхитителните ѝ черти и подготвя, развива и утвърждава симпатията на читателя към баба Илийца. Замисълът си - да открие и утвърди най-характерните качества на народа, Вазов осъществява в интересната композиция на разказа. Съставена от седем епизода, творбата разкрива чертите на героинята постепенно, като всяка следваща картина все по-определено предизвиква възхищението на читателя.

Още в самото начало ние се запознаваме с баба Илийца. Тя е „жена около шейсетгодишна, висока, кокалеста - мъжка на вид”. Социалното ѝ положение също е само загатнато от автора: на ръце държи дете, увито в скъсано чердже. Пестеливата ѝ портретна характеристика не пречи бързо да я открием сред останалите лютибродчанки. Тя вярва в лечебната сила на молитвата и затова е тръгнала към манастира да търси последно спасение за болното си внуче. Но любовта ѝ към детето се слива с живо почувствания дълг и я прави упорита и дръзка в разговора ѝ с турците.

Случайната ѝ среща с непознатия момък в церовата гора в този решителен, съдбоносен за на-рода момент (не случайно още в самото начало на разказа Вазов уточнява времето и мястото на действието - „Следобед на 20 май 1876 г., ден, в който Ботевата чета беше разбита”), я разкрива пред нас не само като майка, но и като българка. Личното нещастие нея е направило безучастна към чуждото страдание. Познала в лицето на момъка един от ония, „дето ги гонят сега”, тя се изплашва силно, но не за себе си, а за него. Човечна и сърдечна, баба Илийца с майчина загриженост и топлота се старее да облекчи участта му - дава му последните си сухи корички, обещава да му донесе хляб и дрехи. Именно съзнанието, че „ние сме християни”, т. е. българи, я кара да му се притече на помощ, да го подкрепи и спаси. Като психолог, Вазов улавя и пресъздава душевното състояние на героинята, която в момента има само една грижа - внучето, но още в тази картина плахо се изразява нещо, таено дълбоко в душата ѝ - мисълта, че принадлежи към българския род. Искрената ѝ молитва към небето звучи

изключително трогателно. Съчувстваща с цялата си душа на момъка, но безсилна сама да му помогне, тя търси за него божията помощ: „Божичко, закрили го! Българин е! Тръгнало е за християнска вяра курбан да става.“ В тези искрени думи на баба Илийца прозира човечността на българката.

Създадените в този епизод настроение и интерес у читателя към баба Илийца все по-ясно и определено растат и се развиват в следващите епизоди, които се явяват истинска проверка на нейните човешки добродетели. Развитието на сюжета позволява да открием как постепенно грижата за своето и чувството към него се развиват паралелно с една нова грижа, с едно ново чувство - за оня, който е тръгнал „за християнска вяра курбан да става“. Пробужда се дълбоко стаеното в сърцето ѝ чувство на родолюбие. Неусетно баба Илийца свързва грижите си за двете измъчени същества и бърза да спаси „два живота“.

Нараства възхищението ни от нейната готовност да изпълни своя патриотичен дълг, защото мислите, чувствата и поведението на жената се диктуват от съзнанието, че тя трябва да пожертва всичко лично в името на дълга. Редица подробности от епизода в манастира разкриват готовността ѝ за саможертва. Поверила внучето си на калугера, тя очаква божията помощ за него. Безпомощна пред страданието на детето, баба Илийца съсредоточава силите си в помощ на четника. Готова да пожертва своето спокойствие и сигурност, тя открадва манастирска дреха, а след това тръгва в нощта към неизвестното, където рискът за живота ѝ е сериозен. Все повече ние се възхищаваме на нейната саможертва, защото само онзи, който се ръководи от чувство за обществен дълг, е способен на нея.

Умението на Вазов да разкрива във всеки следващ момент все по-ясно моралните добродетели на своята героиня, е причина непрекъснато да расте и възхищението на читателя от нея. Моментът, в който старата жена извършва почти невъзможното, е особено въздействащ. Илийца иска час по-скоро да се върне при ранения и гладен бунтовник. Но Искърът е придошъл и шуми „страшно“. Във въпроса ѝ: „Що да чини?“ се изразява не толкова отчаяние, а по-скоро стремеж непременно да намери разрешение. Лодката, с която тя трябва да се върне обратно, се оказва заключена с „катанец“ за кола. Тревога и страх я разкъсват. Но и в такова отчаяние българката не допуска дори и мисълта да се върне или да остане до разсъмване. И тя - майката и българката, събира сили, подкрепени от милост и доброта, от състрадание и любов и се опитва сама да извади кола, който стои в земята като закован. На фона на една изпълнена с динамизъм картина, в която има нещо тайнствено, Вазов оставя баба Илийца в половинчасова борба с кола: „Тя се наведе трети път, хвана кола с двете си ръце... удвои, утрои усилията си... мишците ѝ сдобиха стоманена пъргавина и сила, кокалите ѝ изпращяха... отдъхна малко... и пак с нови сили и с нова ярост взе да се върти около него.“ Тук Вазов използва сложно изречение с повече от три прости изречения, притежаващи почти еднаква структура. Такъв синтактичен паралелизъм придава по-голяма изразителна сила на повествованието и прави езика на произведението емоционален и ритмичен. В тази дълга и упорита борба се проявяват именно силната воля и упоритостта, твърдостта и самоотвержеността на баба Илийца. Не случайно този момент се определя като един от най-напрегнатите и вълнуващи в творбата. Читателят запазва завинаги в паметта си тази картина като образ-символ на жертва и самоотричане в името на човешката жалост и българската вяра: висока, кокалеста жена, сграбчила забития кол с две ръце, „превита о две“ от напъна си да го изкърти, „гръмовно“ дишайки със „старческите“ си гърди. А краката ѝ затъват в пясъка на оная земя, българската, чиято живителна сила пулсира в яките, изпечени ръце. В този сублимен момент тя се изявява и като майка, и като българка: силна като българка, съхраняваща род и език в страшното робство, и нежна като майка, изпълнена с преданост и жал към света и хората.

Многократно е подложена на изпитание принадлежността на баба Илийца към българското. И това изпитание е много сериозно. Когато тя успява да премине с

ладията на отвъдния бряг, определено можем да кажем, че Илийца извършва истински подвиг, с което доказва, че е истинска патриотка. Тя и внучето ѝ всеки миг могат да потънат в мътните води на буйната река, но българката мисли за четника и за своето обещание към него.

Трогателна е срещата на тази стара жена с момчето. Още по-трогателни са нейните думи и жестове, когато му предлага храната и дрехата, и по-късно - когато му помага, подкрепяйки го. Всичко дотук е достатъчно, за да обясним силата на вълнението, което предизвиква разказът. Но Вазов не се задоволява с това. Той търси и намира нови прояви на душевна сила на своята героиня, които още по-пълно разкриват прекрасните черти на българския народ!

Изпълнила своето обещание, постигнала целта си - да донесе храна и дреха на четника, баба Илийца сама, без това да се иска от нея, си поставя нова цел, която още повече я извисява. С риск за живота си тя предлага да заведе четника в собствения си дом, въпреки размирното време. Колко естествено звучи нейният отговор на плахия въпрос, поставен от момъка: „Бабо, а сега накъде?“ - „Как къде, у дома!“, макар че знае, че ако я усетят, „жива я изгарят“. Възхитителна е баба Илийца, когато размишлява, търсейки път за спасение: „Да бе имала криле, тя би го взела и литнала с него.“ Властно покоряваща е фигурата на жената, която притиска до гърдите си умиращото дете, решена с цената на своя живот да спаси чуждия. Желанието ѝ да помогне на ранения е така силно, че тя забравя дори болното си внуче. Затова толкова силно е отчаянието ѝ, когато забелязва, че „ръчичките му са лед“. Въпреки това баба Илийца надмогва страданието, приглушава святата майчина скръб. В този върховен момент се утвърждават най-пълно нравствените добродетели на българката - нейната скромност, патриотизъм, героизъм. Когато върши своето дело, баба Илийца не разсъждава трябва или не трябва, а действа. Тя не може да мисли, да постъпи по друг начин, освен като българка! И тази жена намира сили да извика на четника: „Момче, довечера пак тук да те намеря.“ Поразен е и читателят от силата на нейния дух, издигнал обществения дълг над смъртта на близък човек. Този момент е силен и с това, че тук окончателно се утвърждава авторовият замисъл - да се предизвика възхищението от моралните добродетели на нашия народ, който не парадира с патриотичните си чувства, но който изявява родолюбието си на дело, незабележим, приемащ в реда на нещата дори и това - да пожертва живота си, но да изпълни дълга си като българин към отечеството.

И макар че в разказа Вазов използва епитети, които имат предимно мрачна тоналност: „тъмното було“, „мрачното небе“, „мрачни и намусени скали“, „тъмните дънери“, които съответстват на настроението на персонажа и на описаните събития, писателят на два пъти намира начин да вмъкне и по-светли краски, рисувайки величието на българската природа, намиращо се в съзвучие с величавия подвиг на юначната българка: „чистото небе“, „омайна хубост“, „пролетна зеленина“, „къдрав осребрен от вечерните лучи на слънцето“.

Баба Илийца прави всичко възможно да спаси бунтовника, но той е обречен. Неговата смърт обаче е символична. Той умира, за да намери своето възкресение във внучето на патриотката, което ще живее във вече свободна България. Именно то трябва да постигне духовното съвършенство на героите, загинали за свободата на родината, за спасението на другите, да бъде достоен син на тази българка, за която с чувство на гордост можем да кажем: „Ето това е българинът, това е българката!“